

ČESKÁ REPUBLIKA
ROZSUDEK
JMÉNEM REPUBLIKY

Městský soud v Praze rozhodl v senátě složeném z předsedkyně JUDr. Ivanky Havlíkové a soudkyň JUDr. Naděždy Řehákové a Mgr. Ing. Silvie Svobodové v právní věci

žalobkyně **J. B.**
bytem XXX
zastoupené JUDr. Martinem Fejfárkem, LL.M., advokátem
sídlem Josefa Lady 2106/1, Most

proti
žalovanému: **Ministerstvo zdravotnictví**
sídlem Palackého náměstí 375/4, Praha 2

o žalobě proti rozhodnutí ministra zdravotnictví ze dne XXX, č. j. XXX

takto:

- I. Rozhodnutí ministra zdravotnictví ze dne XXX, č. j. XXX se zrušuje a věc se vrací žalovanému k dalšímu řízení.
- II. Žalovaný je povinen zaplatit žalobkyni náhradu nákladů řízení ve výši 12 342 Kč do jednoho měsíce od právní moci rozsudku k rukám zástupce žalobkyně JUDr. Martina Fejfárka, LL.M., advokáta

Odůvodnění:

I. Vymezení věci.

1. Žalobkyně se podanou žalobou domáhala přezkoumání v záhlaví uvedeného rozhodnutí ministra zdravotnictví (dále jen „žalovaný“), kterým byl zamítnut její rozklad proti Shodu s prvopisem potvrzuje K. N.

rozhodnutí Ministerstva zdravotnictví (dále jen „ministerstvo“) ze dne XXX, č. j. XXX, o zamítnutí žádosti žalobkyně o poskytnutí jednorázové peněžní částky za protiprávní sterilizaci podle zákona č. 297/2021, o poskytnutí jednorázové peněžní částky osobám sterilizovaným v rozporu s právem (dále jen „zákon o sterilizaci“) ze dne XXX (dále jen „žádost“), a prvostupňové rozhodnutí potvrzeno.

II. Žaloba.

2. Žalobkyně žalobou brojila proti žalobou napadenému rozhodnutí pro jeho nesprávnost, nepřezkoumatelnost, a tudíž nezákonnost. Popsala skutkový stav a prvním žalobním bodem tvrdila nesprávnost a nepřezkoumatelnost žalobou napadeného rozhodnutí, které považovala za rozporné s § 3 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád (dále jen „správní řád“), neboť nezajistil důkazy, kterými by bylo možné spolehlivě zjistit skutečný stav věci. K tomu poukázala na § 3 odst. 1, 2 zákona o sterilizaci, § 27 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu (dále jen „zákon o zdraví lidu“) v rozhodném znění (ke dni provedení její sterilizace) a dále na § 27a odst. 2 téhož zákona, a z právních ustanovení citovala. Tvrdila, že souhlas provedením sterilizace žádným způsobem svobodně neudělila a nebyla náležitě informována o povaze, přínosech, důsledcích a rizicích zákroku. Poukázala na judikaturu Městského soudu v Praze, např. rozsudek ze dne 28. 2. 2023 č. j. 15 Ad 4/2022-35 a rozsudek ze dne 15. 11. 2022 č. j. 14 Ad 9/2023-33.
3. Žalobkyně se dále ohradila proti tvrzení žalovaného, že neprokázala provedení protiprávní sterilizace. Namítala, že nemá k dispozici zdravotnickou dokumentaci o podstoupené sterilizaci, neboť byla skartována. Žalovaný tak měl přihlídnout k důkazní nouzi a hodnotit dostupné důkazy komplexně, včetně svědeckých prohlášení a dalších důkazů, které předložila v řízení. Odmítnutí předložených důkazů a formalistický přístup žalovaného označila za rozporný se zásadou materiální pravdy a s povinnostmi stanovenými správním řádem, jakož i účelem zákona o sterilizaci. Uvedla, že je dlouhodobou praxí žalovaného posuzovat žádosti o sterilizaci pouze na základě informací ze zdravotní dokumentace a nedbat na jiné důkazní prostředky dle § 3 správního řádu, přestože je mohl provést. To vyplývá z důvodové zprávy k § 6 zákona o sterilizaci. Žalovaný mohl provést důkaz např. výpovědí oprávněné osoby, výpověďmi svědků, znaleckými posudky, odbornými vyjádřeními, listinami apod. Postup žalovaného považovala za přepjatě formalistický, ostatně kritizovaný a opakovaně vytýkaný správními soudy (např. rozsudek Městského soudu v Praze ve věci sp. zn. 17 Ad 8/2022 nebo sp. zn. 6 Ad 14/2022), a odbornou veřejností. Konstatovala, že § 5 odst. 2 zákona o sterilizaci odkazuje na subsidiární použití správního řádu, proto měl žalovaný postupovat v souladu s § 3, což neučinil.
4. Žalobkyně tvrdila, že svůj nárok na odškodnění za protiprávní provedení sterilizace dostatečným způsobem prokázala, neboť v žádosti jako jeden z důkazních prostředků označila listinu „svědecké prohlášení“, kterou však žalovaný odmítl jako důkaz provést. Takový postup je v rozporu se zásadou posouzení podání dle skutečného obsahu dle § 37 odst. 1 správního řádu. K tomu tvrdila, že 27 let ani nevěděla, že postoupila zákrok sterilizace. Lze tedy těžko předpokládat, že tak učinila vědomě s vědomým souhlasem po obeznámení se všemi důsledky takového zákroku. Sterilizace jí byla provedena v rámci zákroku, kdy na doporučení lékaře dala souhlas k interrupci již několika měsíčního plodu. Zákrok byl pro ni stresující a psychicky velmi náročný. Opakovaně v podáních uváděla, že podepisovala nějaké listiny, ale nevěnovala jim pozornost. Informaci, že dojde ke sterilizaci,

Shodu s prvopisem potvrzuje K. N.

tak vůbec nezachytila, pokud jí vůbec byla poskytnuta. Tyto okolnosti měly dle žalobkyně vyvolat důvodnou pochybnost o její skutečné vůli podstoupit zákrok, který je nevratný a může ovlivnit zásadně rodinný a soukromý život žen, partnerů a rodin obecně. Tím se ministerstvo nezabývalo vůbec. Současně se u žalobkyně nejednalo o zákrok bezprostředně nezbytný k záchraně jejího života.

5. Žalobkyně namítala, že svědecké prohlášení paní L. K. mohlo být posuzováno jako podané osobou blízkou dle § 22 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“), neboť se jedná o dlouholetou kamarádku, se kterou ale není v příbuzenském ani obdobném vztahu. Pokud by se jednalo o osobu blízkou dle OZ, tento vztah automaticky neznamená, že je její svědecké prohlášení irrelevantní nebo má nižší důkazní hodnotu. Správní řád nezná institut automatického vyloučení svědeckého prohlášení jako důkazního prostředku pro vztah k účastníku řízení dle § 22 OZ. Naopak možnost takových svědeckých výpovědí přímo předpokládá v § 55 odst. 4. Podstatné je, aby správní orgán pečlivě posoudil věrohodnost a relevanci svědeckého prohlášení v kontextu dostupných důkazů. Dle žalobkyně svědecké prohlášení L. K. poskytuje důležité informace o okolnostech, které žalobkyně nemohla doložit jinými důkazy vzhledem ke skartaci zdravotnické dokumentace. V kontextu důkazní nouze je třeba přihlídnout ke všem dostupným důkazům a nevykloučovat svědecké prohlášení pouze na základě vztahů svědka k žalobkyni. Odborná praxe i soudní judikatura takový přístup komplexního posouzení všech dostupných důkazů, včetně svědeckých prohlášení, zdůrazňuje jako potřebný. K tomu žalobkyně citovala z § 3 správního řádu a odůvodnění rozhodnutí žalovaného, dle kterého je svědecké prohlášení L. K. odvozeným důkazem, nikoli originálním. I nepřímý důkaz může mít významnou váhu, je běžně používán a akceptován v právní praxi, pokud přispěje k celkovému obrazu skutkového stavu.
6. Žalobkyně odmítla argumentaci ministerstva ohledně dvaceti pěti letého odstupu od provedení úkonu a možného podstatného zkreslení skutečnosti. Měla za to, že zákon o sterilizaci výslovně počítá s obtížemi při shromažďování důkazů v takových případech. Proto umožnil odškodnění i na základě důkazů nepřímých, pokud není originální dokumentace dostupná, tedy posoudit veškeré dostupné důkazy včetně svědeckých prohlášení a dalších nepřímých důkazů v souladu se zásadami materiální pravdy. Samotný fakt, že L. K. informace obdržela až po roce 2018 na základě vztahu k žalobkyni samo o sobě nesnižuje věrohodnost prohlášení svědkyně, pokud je podloženo konzistentními a autentickými informacemi o událostech vedoucích k nezákonné sterilizaci. Správní řád ukládá správním orgánům povinnost zjišťovat všechny rozhodné okolnosti případu bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch či neprospěch účastníků řízení.
7. Žalobkyně dále brojila proti stanovisku žalovaného ohledně potvrzení o provedené sterilizaci. Připustila, že ve své žádosti zaměnila rodné příjmení za příjmení v době provedení protiprávní sterilizace, poté se vdala a tím došlo ke změně jejího příjmení. Poukázala na označení svého rodného příjmení v kopii zápisu v porodní knize u žádosti.
8. Žalobkyně žádala, aby soud žalobou napadené rozhodnutí žalovaného zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

III. Vyjádření žalovaného a další podání účastníků řízení

Shodu s prvopisem potvrzuje K. N.

9. V písemném vyjádření k žalobě žalovaný uváděl obdobně jako v odůvodnění svého rozhodnutí. Zejména zdůraznil, že jiné důkazní prostředky neměl k dispozici a nemohl bez součinnosti žalobkyni provést. Při neexistenci zdravotnické dokumentace je třeba k prokázání nároku označit řetězec nepřímých důkazů, např. doložit doklad prokazující vyplacení dávky podle předpisu o sociálním zabezpečení, tj. dávky v souvislosti s provedením sterilizace, případně označit subjekt, u kterého si ministerstvo může takový doklad vyžádat. K prokázání takové skutečnosti (vyplacení dávky) zakládá dle § 3 odst. 3 zákona o sterilizaci (vyvratitelnou) právní domněnku nezákonného provedení sterilizace. Žalobkyně žádný takový řetězec důkazů nepředložila, ani jej nenavrhla provést. Nerozporoval, že mu § 6 odst. 2 citovaného zákona umožňuje obracet se na další subjekty s výzvou předložení listinných důkazních prostředků, je však třeba hledět na smysl ustanovení. Žalobkyně hovoří obecně o dalších důkazech, které měl žalovaný údajně k dispozici, aniž by je konkretizovala. Pokud by označila subjekt, který disponuje listinami či jinými důkazními prostředky, mohl by je žalovaný dle § 6 odst. 2 tohoto zákona vyzvat k součinnosti, ale nemůže namátkově vyzývat blíže neohrazené spektrum subjektů za účelem zjištění, zda něco nevědí nebo něčím nedisponují.
10. Dále žalovaný poukázal na koncepci zákona o sterilizaci s tím, že žalobkyni v řízení podrobně a obsírně poučil o jejich procesních právech a důkazních možnostech, jak mu v jiné věci ostatně uložil Městský soud v Praze v rozsudku (č. j. 17 Ad 8/2022-32). Není na žalovaném, aby za žalobkyni domýšlel, jakými konkrétními skutkovými okolnostmi a prostřednictvím jakých důkazů je možné nárok prokázat, neboť se nejedná o řízení z moci úřední spojené se zásadou vyšetřovací, ale řízením o žádosti, v němž je uplatňována dispoziční zásada. Žalobkyně byla při opatrování důkazů povinna poskytnout potřebnou součinnost a tyto označit. Není v kompetenci správního orgánu bez návrhu účastníka řízení či proti jeho vůli konkrétní důkazní prostředky opatrovat. Zákon o sterilizaci neobsahuje ustanovení, které by v případě důkazní nouze žadatelky řešilo situaci v její prospěch, a nelze z něj dovodit, že by v případě úplně nebo částečně chybějící zdravotnické dokumentace a za nedostatku dalších důkazů byla podmínka provedení sterilizace v rozporu s právem splněna a stát má odškodnění přiznat.
11. K námitce stran svědeckého prohlášení žalobkyně žalovaný uvedl, že žalobkyně své tvrzení o tom, že nevěděla, že byla sterilizována v řízení neprokázala, ani že o sterilizaci 27 let vůbec nevěděla. Považoval za nepředstavitelné, že by žalobkyně několik let nedokázala otěhotnět, opakovaně se jí kvůli tomu rozpadlo manželství a situaci by neřešila se svým gynekologem, který by s velkou pravděpodobností měl záznam o sterilizaci ve své zdravotnické dokumentaci, jelikož musel obdržet propouštěcí zprávu z hospitalizace. Případně by se zde mohl nacházet záznam o návštěvě žalobkyně z důvodu řešení neplodnosti, resp. vyšetření za účelem zjištění potíží s otěhotněním. Nic takového ale žalobkyně nedoložila, pouze stroze uvádí, že je v důkazní nouzi. Její svědecké prohlášení posoudil podle obsahu za prohlášení účastenské, neboť účastník nemůže být současně svědkem. K tomu poukázal na § 53 odst. 5 správního řádu s tím, že zákon o sterilizaci nikde nestanoví, že by čestné prohlášení mohlo nahradit jiné důkazní prostředky. Pokud by mělo platit, že není-li zdravotnická dokumentace dostupná a k přiznání postačí holé tvrzení žadatelky, že sterilizaci podstoupila bez souhlasu, pak se jedná o odklon od zásady materiální pravdy a příklon k zásadě formální pravdy.
12. Ke svědeckému prohlášení L. K. žalovaný odkázal na své rozhodnutí a doplnil, že neuvedl, že by svědecké prohlášení osoby blízké byla automaticky vyloučeno jako důkazní

Shodu s prvopisem potvrzuje K. N.

prostředek. Je ale oprávněn a povinen hodnotit předložené důkazní prostředky. V rámci toho uvedl, že blízký vztah žalobkyně a L. K. významně snižuje věrohodnost svědeckého prohlášení.

13. K požadavku na zajištění výsledku zdravotnických pracovníků žalovaný uvedl, že je takový návrh žalobkyně opožděný, v řízení nic takového nenavrhla, ač jí v tom nic nebránilo. K tvrzení žalobkyně o inherentním konfliktu zájmů zdravotnických pracovníků konstatoval, že lze totéž tvrdit o svědeckém prohlášení L. K., která jako osoba žalobkyni blízká může mít zájem na výsledku řízení. K tomu poukázal na § 6 odst. 1 písm. b) zákona o sterilizaci a povinnost žalobkyně označit listiny a jiné důkazy na podporu svého práva. Dále poukázal na § 52 správního řádu a povinnost účastníků označit důkazy na podporu svých tvrzení. Pokud žalobkyně uvedla, že mu nic nebránilo v provedení svědeckých výpovědí příslušného zdravotnického personálu, mylí se, bránilo mu to, že tento důkazní prostředek v řízení nenavrhla. Dle žalovaného není objektivně možné, aby tyto osoby sám aktivně bez součinnosti žalobkyně vyhledával a vyslýchal je, když ani samotná žalobkyně neuvedla, kdy přesně došlo k odstranění dělohy, v jaké nemocnici to bylo a jaký zdravotnický pracovník jí informaci sdělil. Ministerstvo nemůže namátkově obesílat veškeré nemocnice s uvedeným dotazem na podporu tvrzení žalobkyně.
14. K poukazu žalobkyně na § 3 správního řádu žalovaný konstatoval, že bez znalosti skutkového děje, který zná pouze žalobkyně, a bez její součinnosti nemůže provádět další důkazní prostředky. Žalobkyně v řízení příliš aktivní nebyla, ač byla zastoupena advokátem a byla široce poučena o potřebě navrhnout další důkazní prostředky. Nyní to klade za vinu žalovanému. Na něm ovšem není, aby za žalobkyni domýšlel, jakými konkrétními důkazními prostředky je možné nárok prokázat, neboť se nejedná o řízení z moci úřední spojené se zásadou vyšetřovací. K tomu poukázal na § 50 odst. 3 správního řádu. Na žalovaného nelze přenést ani vysvětlovací břemeno, neboť není poskytovatel zdravotnických služeb, v jehož zdravotnickém zařízení došlo ke sterilizaci.
15. K tvrzení žalobkyně, že svědecké prohlášení L. K. mělo být posuzováno jako součást celkové mozaiky důkazů žalovaný uvedl, že taková mozaika nebyla ze strany žalobkyně předložena ani navržena.
16. K tvrzení žalobkyně o záměně rodného příjmení za příjmení v době provedení sterilizace žalovaný konstatoval, že žalobkyně nesrovnalost příjmení v porodní knize během správního řízení ani v rámci podaného rozkladu nevyjasnila, nevyjádřila se k ní a činí tak až v soudním řízení, ačkoli si musela být nesrovnalosti vědoma. Absence detailních identifikačních údajů v porodní knize skutečně automaticky neznamena neplatnost nebo nepoužitelnost toho důkazu. To ale v řízení žalovaný netvrdil. K související námitce, že měl zohlednit všechny dostupné důkazy, které mohou přispět k objasnění skutečností konstatoval, že v řízení zohlednil a zhodnotil všechny předložené důkazní prostředky. Vejit na tvrzení žalobkyně, že ona nemůže prokázat negativní skutečnost by ve svém důsledku znamenalo, že by se v řízení presumovala protiprávnost sterilizace a muselo by být prokazováno provedení sterilizace po právu. Tento postup by představoval značnou diskriminaci vůči těm žadatelkám, jejichž zdravotnická dokumentace se zachovala. Žalobkyni by totiž stačilo pouze tvrdit neudělení souhlasu bez předložení žádného relevantního důkazu a s odkazem na důkazní nouzi. V režimu zákona o sterilizaci nelze presumovat protiprávní postup poskytovatele zdravotních služeb. Žalobkyně jistě mohla navrhnout i jiné důkazní prostředky, které by ve svém souhrnu mohli objasnit skutkový stav. V podstatě ale pouze předložila svědecké prohlášení své dlouholeté kamarádky, která u sterilizačního zákroku Shodu s prvopisem potvrzuje K. N.

přítomna nebyla a vše se dozvěděla zprostředkovaně. Žalobkyně v řízení nárok neprokázala a s ohledem na charakter řízení, kdy žalovaný ze samé podstaty věci nemá a ani nemůže mít jiné informace o průběhu a okolnostech provedení sterilizace žalobkyně než ty, které sama uvede, je z hlediska možností žalovaného absolutně vyloučeno, aby za daného skutkového stavu (neexistence úplné zdravotnické dokumentace ani jiných relevantních důkazů) byl schopen jakýmkoli způsobem vyvrátit tvrzení žadatelky, že k předmětnému výkonu souhlas neudělila. Taková zjevná nerovnováha rozložení důkazního břemene má k „rovnosti zbraní“ při dokazování značně daleko a ve svém důsledku vede k tomu, že k závěru o protiprávnosti sterilizace za situace, kdy žadatelka disponuje toliko zápisem z porodní knihy, postačí holé tvrzení žadatelky a její přítelkyně o neudělení souhlasu jež žalovaný není schopen na základě objektivních okolností ověřit.

17. Žalovaný žádal, aby soud žalobu v celém rozsahu zamítl.
18. V replice k vyjádření žalovaného žalobkyně poukázala na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 7. 2024, č. j. 9 As 61/2023-65, a trvala na tom, že má být postup žalovaného založen na pochopení smyslu a účelu zákona o sterilizaci. K zásadě materiální pravdy podotkla, že ve věci doložila veškeré možné důkazy, kterými disponovala, projevovala maximální součinnost a činila aktivní kroky k prokázání svého nároku. Setrvala na přesvědčení, že odmítnutí předložených důkazních prostředků a formalistický přístup žalovaného je v rozporu se zásadou materiální pravdy, povinnostmi stanovenými správním řádem i s účelem zákona. Pokud žalovaný tvrdí, že skutečnosti prezentované žalobkyní jsou nepravděpodobné, ba dokonce nepředstavitelné, je jeho úkolem v součinnosti se žalobkyní toto tvrzení postavit na jisto. Konstatovala, že žalovaný ve svém rozhodování o obdobných nárocích postupuje dlouhodobě nejen nezákonně, ale též alibisticky, ale jeho úkolem je dospět k ideálům materiální pravdy a na základě toho rozhodnout.

IV. Posouzení věci Městským soudem v Praze.

19. Soud o věci rozhodoval podle ustanovení § 51 odst. 1 s. ř. s. bez nařízení ústního jednání, neboť účastníci takový postup soudu akceptovali. Soud neprovedl důkazy navržené žalobkyní, neboť jsou součástí spisového materiálu žalovaného, ze kterého soud vychází a jímž se podle ustálené judikatury správních soudů důkaz neprovádí.
20. Soud přezkoumal žalobou napadené rozhodnutí, jakož i řízení, které předcházelo jeho vydání, v rozsahu žalobou tvrzených bodů nezákonnosti, kterými je vázán, podle skutkového a právního stavu ke dni jeho vydání, a dospěl k závěru, že žaloba je důvodná.
21. Mezi účastníky nebyl sporný skutkový stav, soud jej proto ověřil z obsahu spisového materiálu a přistoupil k vypořádání žalobních bodů. Vyšel přitom z následující právní úpravy:
22. Podle § 3 správního řádu *nevyplyvá-li ze zákona něco jiného, postupuje správní orgán tak, aby byl zjištěn stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro soulad jeho úkonu s požadavky uvedenými v § 2.*
23. Podle § 4 odst. 2 téhož zákona *správní orgán v souvislosti se svým úkonem poskytne dotčené osobě přiměřené poučení o jejích právech a povinnostech, je-li to vzhledem k povaze úkonu a osobním poměrům dotčené osoby potřebné.*

Shodu s prvopisem potvrzuje K. N.

24. Při posouzení věci soud nemohl odhlédnout od závěrů zdejšího soudu a Nejvyššího správního soudu (NSS) v obdobných věcech jiných žadatelek (např. rozsudek ze dne 17. 1. 2023 č. j. 17 Ad 8/2022- 32, a rozsudek téhož senátu ze dne 30. 1. 2023, č. j. 17 Ad 10/2022-30, zejména rozsudku NSS ze dne 4. 7. 2024, č. j. 9 As 61/2023-6), od jejichž závěrů neshledal důvod se odchýlit ani v nyní projednávané věci.
25. Za zásadní je třeba považovat posledně zmíněný rozsudek Nejvyššího správního soudu, neboť v něm upřesnil rozsah povinnosti ve správních orgánu při zjišťování skutkového stavu a tomu odpovídající nároky kladené na žadatelky v rovině povinnosti tvrzení a důkazní. K věcnému posouzení k žádosti podle zákona o sterilizaci připomněl smysl a cíl právní úpravy odškodňování za protiprávní sterilizace podle zákona o sterilizaci, neboť tato základní východiska následně ovlivňují posouzení otázky činnosti správních orgánů při zjišťování skutkového stavu, resp. stanovení rozumné rovnováhy mezi povinností tvrzení a důkazní žadatelek v řízení podle zákona o sterilizaci na straně jedné a naopak povinností správního orgánu zjistit stav věci bez důvodných pochybností v rozsahu nezbytném pro soulad jeho úkonu s požadavky uvedenými v § 2 správního řádu, jak mu výslovně ukládá § 3 a dále § 50 odst. 2 a 3 správního řádu (bod 16).
26. Pro posouzení jsou významné také závěry Evropského soudu pro lidská práva (dále též jen „ESLP“) ve věci V. C. proti Slovensku (rozsudek ze dne 8. 11. 2011, č. 18968/07), dle kterých je nezákonná sterilizace porušením čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, tedy vystavením nelidskému a ponižujícímu zacházení. K provedení sterilizace duševně způsobilé dospělé osoby je dle ESLP nezbytný její informovaný souhlas, nejedná-li se o výjimečné situace, kdy by byl ohrožen její život nebo zdraví. Jestliže byl zákrok proveden bez informovaného souhlasu, jedná se o hrubý zásah do fyzické integrity ženy tím, že jí byla odňata schopnost reprodukce. Tyto závěry potvrzuje i navazující judikatura ESLP (např. rozhodnutí ze dne 12. 6. 2012 ve věci N. 9 As 61/2023 - 67 pokračování B. proti Slovensku, č. 29518/10; či rozhodnutí ze dne 8. 6. 2021, Maděrová proti České republice, č. 32812/13). Také NSS již konstatoval, že v případech nároků poškozených žen „je třeba postupovat citlivě s ohledem na situaci žadatelek. Správní orgány by jim proto měly vycházet maximálně vstřícně, a to tím spíše, že na jim způsobené újme má zásadní podíl stát, který se svá pochybení snaží alespoň do jisté míry odčinit, jak vyplývá z rozsudku NSS ze dne 14. 11. 2023, č. j. 4 As 290/2022-42 (bod 17 a 18).
27. Uvedené základní východisko reflektuje rovněž zákonná úprava poskytování peněžité částky jako odškodnění za sterilizaci provedenou v rozporu s právem podle zákona o sterilizaci. Důvodová zpráva k tomuto zákonu výslovně považuje protiprávní sterilizaci za závažný zásah do základních práv. Za provedení takové sterilizace je přitom odpovědný stát tím, že v minulosti nepřijal dostatečnou úpravu informovaného souhlasu s prováděním sterilizací a v některých případech dokonce sociální pracovníci k podstoupení sterilizace motivovali. Přijetím citovaného zákona tak stát svoji odpovědnost výslovně uznal, a to s cílem zajistit efektivní prostředek nápravy, konkrétně zajistit odškodnění obětí protiprávních sterilizací, kterého není možné dosáhnout běžnými prostředky ochrany práv (bod 19).
28. Právě vymezený cíl právní úpravy nelze zajistit pouhým formálním umožněním požádat si o jednorázovou peněžitou dávku podle zákona o sterilizaci, naopak, odpovědnost státu za protiprávně provedené sterilizace vyžaduje, aby byla skutečně zajištěna efektivní možnost postižených osob dosáhnout nápravy vzniklého stavu, minimálně tedy v podobě obdržení zákonem stanovené peněžité částky, jak NSS výslovně potvrdil v rozsudku ze dne 14. 11. Shodu s prvopisem potvrzuje K. N.

2023, č. j. 4 As 290/2022-42. Tento cíl a smysl právní úpravy tudíž musí mít správní orgány při interpretaci a aplikaci zákona o sterilizaci v jednotlivých případech vždy na zřeteli. Důvodová zpráva k zákona o sterilizaci, výslovně předvídá, že existenci nároku lze prokazovat nejen zdravotnickou dokumentací vedenou o oprávněné osobě, ale „též všemi důkazními prostředky, které mohou přispět k objasnění věci, zejména výpověďmi oprávněné osoby a svědků, znaleckými posudky a odbornými vyjádřeními, věcmi, listinami apod.“ Tím zákonodárce uznal, že prokázání oprávněnosti nároku, konkrétně podstoupení sterilizace v rozporu s právem, může být vzhledem k uplynulé době, citlivé až intimní povaze zákroku, o jehož existenci se proto daná osoba patrně nebude často šířit mimo kruh úzké rodiny, a celkovému zranitelnému postavení poškozených, velice obtížné. Oproti běžným řízením o žádostech, často dokonce formulářových či s jasně právně definovanými náležitostmi, totiž nebude pro žadatelky z ustanovení zákona o sterilizaci intuitivně zřetelné, jakým způsobem a do jakého standardu je nezbytné takto citlivé a časově vzdálené události, jako je právě protiprávnost sterilizace, k níž došlo v období od 1. 7. 1966 do 31. 3. 2012 ve smyslu § 2 zákona o sterilizaci, vlastně prokazovat (bod 20 a 21).

29. Ačkoliv je tedy řízení o přiznání peněžité částky podle zákona o sterilizaci v obecné rovině vskutku řízením o žádosti, na které dopadá správní řád, jedná se o problematiku velice specifickou, což je správní orgán při svém postupu povinen zohlednit. Specifičnost zakládá právě i) výslovně přijatá odpovědnost státu za protiprávně prováděné sterilizace v minulosti, ii) potřeba zabezpečit účinné prostředky nápravy těchto minulých křivd, konkrétně zajištění skutečné možnosti postižených osob domoci se dané peněžité částky, a v neposlední řadě iii) nezvyklost a atypičnost dokumentů, jež by tuto událost prokazovaly, a s tím spojená pravděpodobnost důkazní nouze na straně žadatelek. Nelze navíc přehlédnout ani iv) aspekt rasové diskriminace, jelikož značnou část obětí protiprávních sterilizací v České republice tvoří romské ženy (srov. důvodovou zprávu k zákonu či např. závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem z roku 2005). Na tuto specifickou situaci tudíž nelze mechanicky aplikovat běžné požadavky uplatňující se v řízení o žádostech. Zvláštní situace vyžaduje zvláštní přístup. Správní orgány musí postupovat s maximálním zřetelem k účelu zákona, jímž je zajištění skutečně účinného napravení vzniklého stavu osob poškozených nelegální sterilizací. Specifičnost právě projednávané věci se promítá ve dvou ohledech, které jsou nicméně věcně propojeny: 1. požadavky na postup správních orgánů při posuzování žádostí dle zákona o sterilizaci, 2. nároky kladené na žadatelky v rovině povinnosti tvrzení a důkazní, aby jejich žádost mohla být shledána oprávněnou (bod 22 a 23).
30. Za významné pro posouzení věci soud považuje i stanovisko NSS k možným požadavkům správního orgánu na žadatelky v řízení o žádosti podle zákona o sterilizaci, kdy uvedl „*Po žadatelkách nelze požadovat, jak činí stěžovatel, aby samy jen ze své vlastní iniciativy označily a doložily veškeré dokumenty, které budou protiprávnost provedené sterilizace v minulosti jednoznačně prokazovat. Aby bylo dosaženo účelu zákona a byl skutečně zajištěn účinný prostředek nápravy, musí správní orgány rovněž samy činit aktivní kroky k tomu, aby ohledně tvrzení žadatelky o peněžitou částku podle zákona o sterilizaci zjistily stav věci bez důvodných pochybností. Právě takové kroky lze přitom podřadit pod činnost správního orgánu v souladu se zásadou materiální pravdy podle § 3 správního řádu a zásadou vyhledávací, jež se uplatňují rovněž v řízení o žádosti (srov. např. rozsudky NSS ze dne 14. 11. 2023, č. j. 4 As 290/2022-42; ze dne 27. 8. 2014, č. j. 3 Ads 91/2013-47, či ze dne 18. 3. 2015, č. j. 3 Ads 112/2014-31), a dále poučovací povinnosti správního orgánu.*“ (bod 25).

Shodu s prvopisem potvrzuje K. N.

31. Aplikováno na nyní projednávanou věc je zřejmé, že žalovaný měl vyjít ze smyslu a účelu zákona o sterilizaci, jeho důvodové zprávy, judikatury ESLP a citlivě reagovat na situaci žadatelky (rozsudek NSS ze dne 14. 11. 2023 č. j. 4 As 290/2022-42). Žalovaný měl přihlídnout i k tomu, že za provedení sterilizace je odpovědný stát tím, že v minulosti nepřijal dostatečnou úpravu informovaného souhlasu s prováděním sterilizací, a v některých případech dokonce sociální pracovníci postoupení sterilizace motivovali. Přijetím citovaného zákona stát svou odpovědnost výslovně uznal s cílem zajistit efektivní prostředek nápravy, konkrétně odškodnění obětí protiprávních sterilizací, kterého není možné dosáhnout běžnými prostředky práv (rozsudek NSS ze dne 4. 7. 2024 č. j. 9 As 61/2023-65).
32. Právě uvedené nemělo vést žalovaného, resp. ministerstvo ke standardnímu poučení žalobkyně o procesních právech, ale s ohledem na zvláštní povahu daného řízení, vyjít z judikatury Nejvyššího správního soudu a neomezit se jen na postup, kterým žádá, aby žalobkyně jako žadatelka jen sama ze své vlastní iniciativy označila a doložila veškeré dokumenty, kterak budou protiprávnost provedené sterilizace v minulosti jednoznačně prokazovat. Při vědomí účelu zákona a ve snaze zajistit účinný prostředek nápravy měl žalovaný sám činit aktivní kroky, aby ohledně tvrzení žalobkyně byl zjištěn stav věci bez důvodných pochybností, neboť takové kroky lze podřadit pod činnost správního orgánu v souladu se zásadou materiální pravdy dle § 3 správního řádu a zásadou vyhledávací, jež se uplatňuje rovněž v řízení o žádosti (rozsudek NSS ze dne 14. 11. 2023 č. j. 4 As 290/2022-42 a jiné).
33. Řízení o žádosti o poskytnutí jednorázové peněžní částky osobám sterilizovaným v rozporu s právem je řízením, které se dle § 5 odst. 2 zákona o sterilizaci řídí s právním řádem. Tedy je ovládáno základními zásadami, mezi něž patří zásada materiální pravdy, jejíž dodržení se žalobkyně domáhá. Podle stanoviska soudu měl žalovaný důsledně vyjít z konkrétních skutkových okolností věci žalobkyně a tak, jak například uvádí ve vyjádření k žalobě, měl žalobkyni s ohledem na jí tvrzený skutkový stav a zjištění, že se zdravotní dokumentaci žalobkyně nedochovala (byla skartována a k dispozici je pouze kopie zápisu v porodní knize), žalobkyni v rámci podrobného procesního poučení vést k součinnosti. Zejména, aby vysvětlila odlišnosti v příjmení, dále například aby vyslechnutím žalobkyně zjistil okolnosti předcházející provedení sekce a sterilizace, vybídnout ji, aby předložila doklad prokazující vyplacení dávky podle předpisů o sociálním zabezpečení (tj. dávky v souvislosti s provedením sterilizace). A pokud jej žalobkyně nemá k dispozici, sám se, s ohledem na svou praxi v obdobných (nejen) žádostech, zabýval otázkou, od jakého subjektu lze takový doklad vyžádat. Žalovaný přitom sám nerozporuje, že mu § 6 odst. 2 zákona o sterilizaci umožňuje obracet se na další subjekty s výzvou k předložení listin či jiných důkazních prostředků. Jak již bylo zmíněno, s ohledem na zkušenosti žalovaného z rozhodování obdobných žádostí, lze přitom u žalovaného důvodně očekávat znalost či alespoň široké povědomí o subjektech, které relevantními listinami či jinými důkazními prostředky mohou disponovat.
34. Stejně tak mohl žalovaný v rámci poučovací povinnosti vyzvat žalobkyni, aby například oslovila svého gynekologa a předložila tam vedenou zdravotní dokumentaci či si z ní opatřila potřebný rozsah rozhodných listin a v řízení jej uplatnila. Sám žalovaný totiž ve vyjádření k žalobě dovozuje, že by měl mít tento lékař k dispozici záznam o sterilizaci, jelikož musel obdržet propouštěcí zprávu z hospitalizace, případně by mohl být ve zdravotní dokumentaci žalobkyně u tohoto lékaře záznam o její návštěvě z důvodu řešení otázky neplodnosti či vyšetření za účelem zjištění potíží s otěhotněním apod.

Shodu s prvopisem potvrzuje K. N.

35. Lze přisvědčit žalovanému, že hodnotil „svědecké prohlášení“ žalobkyně podle jeho obsahu, neboť žalobkyně jako účastník řízení nemůže být svědkem. Hodnocení daného svědeckého prohlášení, jak je učinil žalovaný dle § 52 odst. 5 správního řádu ve spojení se zákonem o sterilizaci, je však za takto nedostatečně zjištěného skutkového stavu předčasné. Uvedené se vztahuje i k hodnocení „svědeckého prohlášení“ L. K. a dalším dosavadním skutkovým zjištěním. Ani skutečnost, že žalobkyně byla v řízení zastoupena advokátem žalovaného nezbavuje povinnosti zjistit skutkový stav bez důvodných pochybností ve smyslu § 3 správního řádu.
36. Žalovaný měl v rámci poučení žalobkyně reagovat i na její tvrzení o zjištění sterilizace v rámci zdravotního zákroku odstranění dělohy a poučit ji, aby uvedla, kdy přesně k takovému zákroku došlo, v jakém zdravotním zařízení a zda dokáže označit zdravotnického pracovníka, který ji informaci o sterilizaci sdělil s možností navrhnout tuto osobu jako svědka k výsledku. Podle zjištění, vyplývajících z reakce žalobkyně na takto podrobné poučení a další procesní vývoj v řízení o žádosti, pak bude na žalovaném, aby zvážil využití součinnosti dle § 6 odst. 2 zákona o sterilizaci i v tomto ohledu, tj. obrátil se na konkrétně označené zdravotnické zařízení s žádostí o další informace, pokud by toho bylo třeba.
37. Lze tak shrnout, že podstatou daného postupu je zjištění takového skutkového stavu o němž nebudou důvodné pochybnosti ve smyslu § 3 správního řádu a tedy ve snaze objasnit, zda žalobkyně jako žadatelka o peněžitou dávku předestřela na první pohled plausibilní tvrzení, že v rozhodném období podstoupila sterilizaci v rozporu s právem. Nemá se při tom jednat o jakékoli ničím nepodložené tvrzení, ale musí jít o tvrzení hájitelné, které bude podepřeno indiciemi, jež ve svém souhrnu nepřipouští jiné racionální vysvětlení situace či chování jednotlivých účastníků, než že k protiprávní sterilizaci žalobkyně pravděpodobně došlo, tak jak tvrdí.
38. Pokud zdravotní dokumentace není, resp. byla skartována, ale žalobkyně předestře plausibilní tvrzení, pro které budou skutečně svědčit zjištěné indicie, musí žalovaný považovat předpoklady pro přiznání peněžité dávky dle zákona o sterilizaci za naplněné, leda že by sám prokázal, že ke skutečnostem žalobkyní tvrzeným dojít nemohlo. Pak bude případně na žalovaném, aby na první pohled splněné předpoklady pro poskytnutí odškodnění zpochybnil tím, že prokáže existenci odlišné a důvěryhodnější skutkové verze, tedy že k protiprávní sterilizaci žalobkyně v rozhodném období jí tvrzeným způsobem dojít nemohlo (rozsudek NSS ze dne 4. 7. 2024 č. j. 9 As 61/2023-65).
39. Ostatní žalobní námitky, zejména otázka přenesení důkazního břemene byly implicitně vypořádány výše uvedenou argumentací soudu, spočívající ve zjištění, že žalovaný porušil zásadu materiální pravdy. Ze stejného důvodu soud blíže nereagoval na postup žalovaného, který posoudil jako opožděný důkaz navržený žalobkyní až v rozkladu.
40. Námitky jsou důvodné.

Závěr a náklady řízení

41. Soud proto žalobou napadené rozhodnutí zrušil podle ustanovení § 78 odst. 1, 4 ve spojení s § 76 odst. 1 písm. c) s. ř. s., neboť řízení předcházející jeho vydání bylo zatíženo vadou, která mohla mít vliv na zákonnost rozhodnutí o věci samé. V dalším řízení bude žalovaný vázán právním názorem soudu (§ 78 odst. 5 s. ř. s.) a bude v souladu se zásadou materiální pravdy Shodu s prvopisem potvrzuje K. N.

činit výše naznačené kroky ke zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, tj. zejména poučí žalobkyni o jejich právech a povinnostech s ohledem na konkrétně existující skutkový stav a povede ji k označení důkazů k tvrzení o nezákonné sterilizaci. Neopomene přitom s ohledem na zjištěné skutečnosti aktivně využít možnosti součinnosti s jinými subjekty dle § 6 odst. 2 zákona o sterilizaci s cílem dostat naplnění § 3 správního řádu.

42. Výrok o nákladech řízení je odůvodnění ustanovením § 60 odst. 1 s. ř. s. Žalobkyně byla ve věci procesně úspěšná, soud jí proto přiznal právo na náhradu nákladů v řízení. Ty jsou tvořeny náklady za právní zastoupení za 3 x hlavní úkon po 3 100 Kč (převzetí a příprava zastoupení, podání žaloby, replika k vyjádření žalovaného dle § 11 odst. 1 písm. a), d) vyhlášky č. 177/1996 Sb., advokátní tarif, dále jen „AT“), 3 x režijní paušál po 300 Kč (§ 13 odst. 4 AT), a DPH jehož je zástupce žalobkyně plátcem, tedy celkem 12 342 Kč.
43. Pro úplnost soud uvádí, že při stanovení výše odměny za právní zastoupení žalobkyně vyšel z AT ve znění novely (zákonem č. 258/2024 Sb., změna advokátního tarifu, dále jen „Novela AT“), účinné od 1. 1. 2025, kde se v Přechodných ustanovení v § 15 uvádí: *„Za právní služby poskytnuté přede dnem nabytí účinnosti této vyhlášky přísluší advokátu nebo komerčnímu právníkovi odměna podle dosavadních předpisů.“*

Poučení:

Proti tomuto rozhodnutí lze podat kasační stížnost ve lhůtě dvou týdnů ode dne jeho doručení. Kasační stížnost se podává ve dvou (více) vyhotoveních u Nejvyššího správního soudu, se sídlem Moravské náměstí 6, Brno. O kasační stížnosti rozhoduje Nejvyšší správní soud.

V řízení o kasační stížnosti musí být stěžovatel zastoupen advokátem; to neplatí, má-li stěžovatel, jeho zaměstnanec nebo člen, který za něj jedná nebo jej zastupuje, vysokoškolské právnické vzdělání, které je podle zvláštních zákonů vyžadováno pro výkon advokacie.

Praha 30. prosince 2024

JUDr. Ivanka Havlíková v. r.
předsedkyně senátu

Shodu s prvopisem potvrzuje K. N.